

Achter het nieuws en de geboorte van de actualiteitenrubriek
M.A.E. Prenger

Samenvatting

Achter het nieuws van de Vara en *Brandpunt* van de KRO hebben begin jaren zestig de standaard gezet voor een nieuw genre: de Nederlandse actualiteitenrubriek. De vraag is wat er werkelijk vernieuwend was aan dit journalistieke genre. En welke factoren verklaren het ontstaan van dit genre en de daarmee verbonden journalistieke vernieuwingen?

Om antwoord te geven op deze vragen, is ervoor gekozen vooral één actualiteitenrubriek plus bijbehorende omroep centraal te stellen: *Achter het nieuws* en de Vara. Wel is, waar mogelijk en relevant, aandacht besteed aan de ontwikkelingen bij *Brandpunt* en de KRO. Bij het onderzoek is de focus steeds gericht geweest op de vraag wie of wat bepaalde hoe de actualiteitenrubriek er qua vorm en inhoud uitzag. Ook is onderzocht hoe onafhankelijk de journalisten konden opereren binnen een omroep die een bepaalde ideologie en doelstelling voorstond. Tevens is de invloed van technische innovaties op het gebied van camera- en geluidsapparatuur bestudeerd, evenals de rol van de reacties van het publiek en de opvattingen van politici en pers over wat wel of niet toelaatbaar werd geacht op televisie. Het resultaat is een studie die bestaat uit drie delen die met elkaar samenhangen, maar elk een andere invalshoek hebben.

In Deel I wordt de historische en institutionele context geschetst waarbinnen de actualiteitenrubriek als nieuw genre bij de Vara tot wasdom kwam. Eerst wordt de komst van televisie in binnen- en buitenland behandeld, waarbij wordt stilgestaan bij de verschillende manieren waarop, met name in de Verenigde Staten en Groot-Brittannië, vorm werd gegeven aan nieuws en actualiteiten op televisie. Aansluitend wordt de Nederlandse situatie geschetst: zowel het medialandschap en de algemene omroepcontext waarbinnen televisie in 1951 van start ging, als de specifieke context bij de Vara waarbinnen de televisiejournalistiek zich moest ontwikkelen. Er wordt vervolgens kort ingegaan op de start van het programma *Achter het nieuws* en de omwenteling in de aanpak vanaf begin jaren zestig.

In Deel II wordt belicht hoe het nieuwe genre er inhoudelijk uitzag en welke journalistieke vernieuwingen werden doorgevoerd. Dat gebeurt aan de hand van drie thematische case studies, waarbij niet alleen de uitzendingen worden geanalyseerd, maar ook aandacht wordt besteed aan de maatschappelijke context waarbinnen deze programma's werden uitgezonden en ontvangen.

Als eerste case study is de politieke verslaggeving onderzocht aan de hand van de wijze waarop de Vara op televisie verslag deed van het PvdA-congres in respectievelijk 1959 en 1969. De tweede case study betreft de verslaggeving over moreel controversiële onderwerpen in de taboedoorbrekende uitzendingen van *Achter het nieuws* over homoseksualiteit en abortus. Deze uitzendingen zijn vergeleken met de wijze waarop programmamakers bij de Vara al eerder aandacht probeerden te besteden aan dergelijke seksuele en morele taboes. Als derde case study is de verslaggeving over politiek controversiële onderwerpen onderzocht aan de hand van onthullende uitzendingen van *Achter het nieuws* over oorlogsmisdaden gepleegd door Nederlanders. De zogenaamde Hueting-affaire uit 1969, waarbij onthuld werd dat Nederlandse soldaten betrokken waren bij oorlogsmisdaden in Indonesië, is mede vergeleken met de controverse in 1965 rond een uitzending over oorlogsmisdaden gepleegd door Nederlandse militairen.

Uit de case studies blijkt dat de vernieuwingen plaatsvonden op drie verschillende dimensies: het format van de actualiteitenrubriek werd, geïnspireerd door het Britse voorbeeld van *Panorama*, gewijzigd; de onderwerpskeuze verschoof, met een duidelijke concentratie op 'serieuze' kwesties; en de journalistieke stellingname veranderde, waarbij de journalisten zich een meer kritische, geëngageerde en onderzoekende rol aanmaten.

In Deel III staat het analysemodel centraal dat aan de basis ligt van dit onderzoek. De aandacht richt zich in dit deel op vijf clusters van factoren die in potentie van invloed waren op zowel het ontstaan van een journalistiek genre als op vernieuwingen binnen dat genre: 1. de publieke verwachtingen en opvattingen m.b.t. het genre; 2. het journalistieke landschap; 3. de techniek; 4. de journalisten; 5. de institutionele context. Dit deel heeft een meer synthetische opzet; er wordt zoveel mogelijk teruggegrepen op uitzendingen en gebeurtenissen die in de vorige twee delen aan bod zijn gekomen. Onderzocht is welke rol elke factor heeft gespeeld bij de geschetste ontwikkelingen. Ook de discussies rond de professionalisering van de televisiejournalistiek worden expliciet aan de orde gesteld.

Uiteindelijk blijkt dat de verbeteringen in de techniek het minst van belang zijn als verklarende factor in het ontstaan van de kritische actualiteitenrubriek. De rol van buitenlandse voorbeelden als het Britse *Panorama* bleek vooral in indirecte zin van belang: ze maakten het Nederlandse publiek ervan bewust dat een andere invulling van de televisiejournalistiek mogelijk was dan wat kijkers tot dan toe gewend waren. Hierdoor ontstond de behoefte aan een nieuw type televisiejournalist. Een combinatie van politieke en omroeppolitieke afwegingen verklaart daarnaast de bereidheid van de omroepbestuurders van juist de Vara en de KRO om hun actualiteitenprogramma's om te vormen tot kritische actualiteitenrubrieken. De leiding beschouwde serieuze journalistiek als een manier om zich te profileren en prestige te verwerven. Journalistiek was een middel, niet het doel. In dat opzicht lijken concurrentiedrift en machtsbehoud de belangrijkste drijfveren voor journalistieke innovatie.